

Jugoslavenska je historiografija Mostarsku operaciju isticala kao primjer uspješne vojne akcije i kao dokaz snage 8. dalmatinskog korpusa

PITANJE AUTENTIČNOSTI IZVJEŠĆA 8. DALMATINSKOG KORPUSA GENERALŠTABU JUGOSLAVENSKE ARMIIJE OD 25. VELJAČE 1945. O MOSTARSKOJ OPERACIJI

Ključni dokument može se smatrati neautentičnim, odnosno naknadno konstruiranim

► Piše: mr. sc. Vladimir Šumanović

U radu se propituje autentičnost objavljenoga dokumenta koji je, prema podacima jugoslavenske historiografije, 8. dalmatinski korpus uputio Generalštabu Jugoslavenske armije 25. veljače 1945. U dokumentu je opisana Mostarska operacija koja je tematski podijeljena u tri faze (Operaciju Bura, bitku za Široki Brijeg i bitku za Mostar). Taj je dokument u jugoslavenskoj historiografiji tretiran kao temeljni povijesni izvor pri rekonstrukciji te vojne akcije, premda pet razloga izaziva opravdane dvojbe u njegovu autentičnost, uključujući ne samo njegov sadržaj nego i pitanje njegova izvornika kao i njegov temeljni izgled.

Ključne riječi: 8. dalmatinski korpus, dokumentacija, Mostarska operacija, Operacija Bura, Široki Brijeg, 4. dalmatinska brigada.

Uvod

Zauzimanjem Drežnice 16. veljače 1945. završena je Mostarska operacija u kojoj su postrojbe Narodno-oslobodilačke vojske Jugoslavije (NOVJ) zauzele čitav prostor Hercegovine, uz izuzetak Konjica i manjih

mjesta u njegovoj okolini.¹ U Mostarskoj operaciji sudjelovale su tri divizije iz sastava 8. dalmatinskog korpusa, 9., 19. i 26. dalmatinska divizija, te 29. hercegovačka divizija iz sastava 2. crnogorskog korpusa.²

Po svojoj složenosti Mostarska je operacija bila najzahvatniji pothvat 8. dalmatinskog

korpusa jer je prilikom njezine provedbe on prebacio dvije divizije iz svojega sastava, 19. i 26. dalmatinsku diviziju, na područje na kojem one do tada nisu boravile. Sama operacija provedena je kao odgovor na Operaciju Bura, odnosno na iznenadan prodor njemačke vojske i postrojbi NDH na operativno

¹ Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu naroda Jugoslavije, tom IV, knjiga 33 (dalje: Zbornik IV/33) (Beograd: Vojnoistorijski institut, 1970), str. 547. – 548.: 9. dalmatinska divizija 8. dalmatinskom korpusu 21. 2. 1945.; Nikola Anić, *Povijest Osmog dalmatinskog korpusa Narodnooslobodilačke vojske Hrvatske 1943. – 1945.* (Split: Udruga antifašističkih boraca i antifašista grada Splita, 2004.), str. 230. Suprotno navedenom izvješću 9. dalmatinske divizije u djelu *Mostarska operacija* zapisano je da je Drežnica zauzeta 18. veljače, odnosno dva dana kasnije. Mostarska operacija (Beograd: Vojnoizdavački zavod, 1986.), str. 535. – 536.

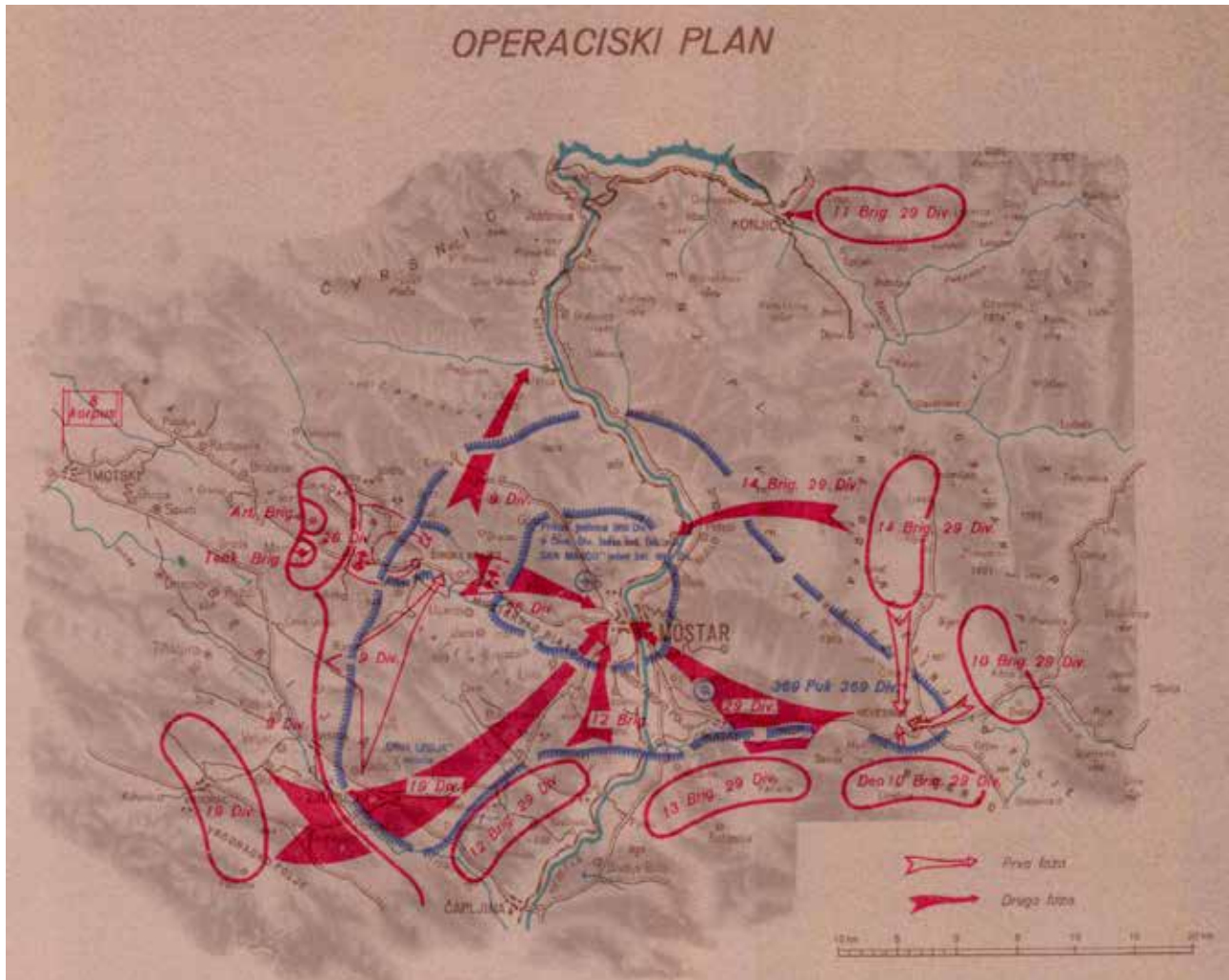
² N. Anić, *Povijest Osmog dalmatinskog korpusa*, str. 211.; *Mostarska operacija*, str. 21. – 22., 58.

područje 9. dalmatinske divizije.³ Tijekom Operacije Bura 4. dalmatinska brigada iz sastava 9. dalmatinske divizije pretrpjela je velike gubitke, o čemu je zapovjedništvo 8. dalmatinskog korpusa provelo istragu.⁴ Gu-

bitci 4. dalmatinske brigade bili su izuzetno veliki, te su osim 30 ubijenih i 40 ranjenih uključivali i izuzetno veliki broj bjegunaca, odnosno čak 276 »nestalih«.⁵ Zbog ovih gubitaka 4. dalmatinska brigada nije sudjelovala

u bitci za Široki Brijeg, nego je imala ulogu korpusne pričuve.⁶

U naknadnim raščlambama posebno je razmatrana nepouzdanost pripadnika postrojbi koje su sudjelovale u Mostarskoj operaciji, pri čemu je naj-



³ Hrvatska (dalje: HR) – Hrvatski državni arhiv, Zagreb (dalje: HDA), Zbirka mikrofilmova gradiva iz inozemnih arhiva koja se odnosi na Hrvatsku, VIII. korpus NOV i PO Hrvatske (HR-HDA-1450), mikrofilm D-1185, rola br. 12, snimak 150-151; *Zbornik*, V/37 (Beograd, 1968), str. 518. – 519.: Zapovijed 8. dalmatinskog korpusa od 30. 1. 1945. U zapovijedi 8. dalmatinskog korpusa za pokretanje Mostarske operacije od 30. siječnja 1945., Josip Broz Tito je kritizirao njezine postrojbe zbog »nebudnosti na pravcu Mostar-Metković«. *Zbornik* II/15, (Beograd, 1982.), str. 142.; Josip Broz Tito, *Sabrana djela*, tom 26 (Beograd: Izdavački centar Komunist, 1988.), str. 46.

⁴ Okolnost da rezultati istrage nisu objavljeni navelo je uredništvo toma 26 sabranih djela Josipa Broza Tita: »Povodom ove Titove zamjerke Štab 8. udarnog korpusa NOVJ je sproveo istragu. Međutim, nisu pronađeni pismeni tragovi te istrage, ali se iz drugih dokumenata vidi da je neprijatelj mogao da preduzme ovaj iznenadni napad na 4. splitsku brigadu 9. divizije zbog ležernosti njenih štabova, nedovoljnog obezbjeđenja i nebudnosti jedinica.« J. Broz Tito, *Sabrana djela*, tom 26, str. 155., bilj. 163.

⁵ Mate Šalov, »Četvrta brigada u borbama za Mostar (dalje: Četvrta brigada)«, u: *Mostarska operacija*, str. 180.

⁶ *Zbornik*, IV/33, str. 545., 577. – 578.: 9. dalmatinska divizija 8. dalmatinskog korpusa 21. i 22. 2. 1945.

⁷ *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944.-1946.: Dokumenti – Dalmacija* (dalje: *Partizanska i komunistička represija*), Hrvatski institut za povijest – Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje – Slavonski Brod / Hrvatski institut za povijest – Zagreb, 2011., str. 379., 387.: Zapisnik savjetovanja Opunomoćstva OZN-e III. odsjek za oblast 8. dalmatinskog korpusa od 1. i 2. 3. 1945.

nepovoljnije ocijenjena 9. dalmatinska divizija.⁷ Od kritika je bila izuzeta 26. dalmatinska divizija, koja je smatrana najkvalitetnijom u 8. dalmatinskom korpusu, te su joj zato

Na svome ratnome putu u Mostarskoj operaciji jugokomunisti su ubijali sve što im se ispriječilo na putu, jednako i civile i članove crkvene hijerarhije. Nije to bila osveta neodgovornih pojedinaca, već odluka vojnih tijela 8. dalmatinskog korpusa.

povjerene najteže zadaće u bitci za Široki Brijeg, kao i u još složenijoj bitci za Mostar.⁸ Međutim, više od svega ostaloga Mostarsku operaciju obilježili su zločini počinjeni nad franjevačkim svećenicima s prostora zapadne Hercegovine.

Najveći broj likvidiranih franjevaca bio je iz Širokoga Brijega, koji je zauzet 7. veljače. Širokobriješki franjevci likvidirani su tijekom 7. i 8. veljače u tri prostorno razdvojene skupine. U prvoj skupini, koja je uhićena u samostanu, bilo je dvanaest franjevačkih svećenika, od kojih se jedan nalazio nepokretan u bolesničkoj postelji. Zajedno sa zatečenim redovnicima i nekolicinom časnih sestara ubijeni su te nakon toga poliveni benzinom i zapaljeni. Druga skupina širokobrijeških franjevaca brojila je osam pripadnika. Zarobljena je u skloništu kod rijeke Lištice i odvedena u pravcu Zagvozda, gdje je smaknuta.

Treću skupinu sačinjavalo je šest franjevaca koji su uhićeni i ubijeni kod Mostarskog Gradca. Nakon ovoga, u idućim je danima na širem zapadno-hercegovačkom području stradalo

još 17 franjevaca: u Ljubuškom ih je od 10. do 13. veljače ubijeno šest, u Gradnicima dvojica, u Čitluku i Širokom Brijegu po jedan. Nakon zauzimanja Mostara, odnosno u danima nakon 14. veljače, likvidirano je sedam mostarskih franjevaca na čelu s glavarom Hercegovačke franjevačke provincije fra Leom Petrovićem.⁹ U razdoblju Mostarske operacije, odnosno tijekom Operacije Bura, postrojbe NOVJ-a ubile su fra Maksimilijana Jurčića i fra Petra Sesara u Čapljini. Fra Maksimilijana pripadnici NOVJ-a odveli su sa sobom krajem siječnja 1945. prilikom napuštanja Čapljine te je njegovo tijelo ekshumirano na području Vrgorca, dok su fra Petra ubili prilikom ponovnog zauzimanja Čapljine 4. veljače.¹⁰

Također, osim franjevaca likvidiran je i veliki broj civilnog pučanstva. Samo na području Širokoga Brijega šezdeset go-

dina nakon ovih događaja pronađeno je 150 grobišta i stratišta.¹¹

Ovi događaji nisu uslijedili kao posljedica osvete neodgovornih pojedinaca, nego su bili rezultat odluke vojnih tijela 8. dalmatinskog korpusa koja su planirala i provela akciju, za što je karakteristično izvješće 19. dalmatinske divizije, u kojem, među ostalim, stoji sljedeće: »Sektor na kojeg smo došli pod znatnim je utjecajem neprijatelja. On je dao 5 – 6.000 najgorih ustaša i dobar dio ustaškog kadra. Te same činjenice nam nameću za bolje djelovanje, da rad i budnost moraju biti zastupljeni do maksimuma. Mi ćemo neprijatelja i zločince ljuto kazniti i fizički i materijalno. Ali nas ne smije dovesti dotle, da naše ogorčenje pređe u jednu anarhiju, tako da svaki borac radi na svoju ruku, da ne uzimaju stvari u svoje ruke, da neorganizirano pretresaju kuće...«¹²

Kao što je vidljivo iz navedenog teksta, odnos prema mjesnom pučanstvu i ratnim zarobljenicima za tijela 8. dalmatinskog korpusa bio je poglavito važan zbog stege njezinih boraca. Drugim riječima, naglašavanjem zabrana pojedinačne odmazde htjelo se spriječiti da se pripadnici postrojbi samoinicijativno osvećuju i time slabe hijerarhiju zapovijedanja.¹³ Iz toga se može zaključiti

⁸ *Zbornik*, IV/33, 119.-125.: Zapovijed 8. dalmatinskog korpusa od 4. 2. 1945. za napad na Široki Brijeg, Ljubuški i Čitluk. *Isto*, str. 296. – 305.: Zapovijed 8. dalmatinskog korpusa od 12. 2. 1945. za napad na Mostar. Viša vojna kvaliteta 26. dalmatinske divizije u odnosu na ostale tri divizije 8. dalmatinskog korpusa bila je prisutna i tijekom druge polovice 1944. *Zbornik*, V/37, str. 207.: 8. dalmatinski korpus Glavnom štabu Hrvatske 12. 1. 1945.

⁹ Blanka Matković, »Zločini postrojba VIII. dalmatinskoga korpusa NOVJ-a u Hercegovini početkom 1945. godine« (dalje: »Zločini postrojba«), *Hum*, 7./2011., str. 314. – 315., 318., 321. – 322., 324.

¹⁰ B. Matković, »Zločini postrojba«, *Hum*, str. 289., 296. – 297., 301.

¹¹ Hrvoje Mandić, »Borbe za Široki Brijeg od studenog 1944. do 7. veljače 1945.«, *Polemos*, 16 (2013.), 2., str. 26.

¹² HR-HDA-1450, kutija 3, mikrofilm D-1185, rola br. 12, snimak 112.: Zapovijed političkog komesara 19. dalmatinske divizije političkim komesarima brigada u svom sastavu 7. 2. 1945.

¹³ Tekst istog sadržaja navelo je i zapovjedništvo 10. hercegovačke brigade nakon završetka Mostarske operacije. *Zbornik*, IX/9 (Beograd, 1969.), str. 161.: Politički komesar 10. hercegovačke brigade političkom komesaru 29. hercegovačke divizije 16. 3. 1945.

da pojedinačni postupci osvete nisu bili dopušteni, osim ako to izričito nije odobrio stožer na divizijskoj razini.¹⁴

Slična je situacija bila i glede uzroka likvidiranja hercegovačkih franjevaca. O njihovoj sudbini raspravljalo se prije početka borbi za Široki Brijeg, što je vidljivo iz izvješća zapovjednika britanske vojne misije pri Vrhovnom štabu NOVJ-a Fitzroya Macleana od 8. veljače 1945. u kojem britanskom ministarstvu vanjskih poslova (Foreign Office) opisuje kampanju u jugoslavenskom tisku protiv hercegovačkih franjevaca i navodi da mu je Josip Broz Tito prije nekoliko dana rekao da će prema njima poduzeti drastične mjere.¹⁵ Zato se njihova likvidacija ne može smatrati samovoljnim ispadom pojedinaca nego zapovijedu donesenoj na najvišoj političkoj i vojnoj razini.

Navedene okolnosti, odnosno niska borbena spremnost 9. dalmatinske divizije (poglavito njezine 4. dalmatinske brigade), kao i odnos NOVJ-a prema civilnom pučanstvu i ratnim zarobljenicima te likvidacija hercegovačkih franjevaca bili su u razdoblju socijalističke Jugoslavije u potpunosti prešućeni.

Jugoslavenska historiografija nije se bavila Mostarskom operacijom te je ona prvi put podrobnije opisana u istoimenoj zborniku objavljenom 1986. U njemu je, uglavnom na temelju sjećanja sudionika,

predstavljena romansirana slika te vojne akcije, pa su gubitci 4. dalmatinske brigade interpretirani kao posljedica napada civilnog pučanstva, a ratni zločini NOVJ-a posve su izostavljeni. Temu smaknuća hercegovačkih franjevaca naveo je djelomično Milan Rako spomenuvši samo ubojstvo franjevaca likvidiranih u širokobriješkom samostanu, i to interpretirajući njihovu smrt kao posljedicu sudjelovanja u borbi protiv postrojbi NOVJ-a.¹⁶

U zborniku su kao potvrda navedenih teza priložena i dva dokumenta, izvješće 8. dalmatinskog korpusa Vrhovnom štabu od 25. veljače 1945. i izvješće 29. hercegovačke divizije 2. crnogorskom korpusu od 19. veljače 1945.¹⁷ Oba dokumenta, zajedno s popratnim komentarijama u bilješkama, prepisana su iz zbornika dokumenata Vojnoistorijskog instituta Jugoslavenske narodne armije (VII JNA) u kojem su objavljeni 1970.¹⁸ Prvi dokument, izvješće 8. dalmatinskog korpusa, razlikovao se od svoje prvotne inačice po tome što je u njemu izostavljen dodatak izvješću pod nazivom »Pregled rada artiljerijskih oruđa i utrošak municije u operaciji Široki Brijeg – Mostar«¹⁹, kao i zadnji dio izvješća u kojem je iznesen podatak prema kojem je prijepis dokumenta ovjerio neimenovani pomoćnik načelnika stožera II. armije u činu majora (bojnika).²⁰

Neobjašnjivo kraćenje doku-

menta, što ga je učinilo uredništvo zbornika *Mostarska operacija*, bio je jasan pokazatelj odnosa jugoslavenske historiografije prema dokumentima koje je smatrala ključnima. To, kao i pet okolnosti vezanih uz tekst toga izvješća, dovodi u pitanje njegovu vjerodostojnost te slijedom toga nužno pobuđuju opravdanu dvojbu u njegovu autentičnost.

Pet razloga za opravdanu dvojbu o autentičnosti dokumenata

Prvi razlog

Dvojbeni karakter izvornika ovog izvješća, odnosno pitanje izvornog teksta čiji je prijepis objavljen u zborniku dokumenata a zatim u skraćenom obliku u zborniku *Mostarska operacija*.

U prvoj inačici, objavljenoj u zborniku dokumenata, autentičnost teksta jamčio je neimenovani major iz II. jugoslavenske armije, koji je ujedno obnašao dužnost zamjenika načelnika štaba. Taj podatak sporan je zbog dvije okolnosti.

Prvo, nejasno je kako je zadatak izrade ovjerenoga prijepisa izvornika toga teksta stavljen u nadležnost štaba II. armije s obzirom na to da je 8. dalmatinski korpus izvješće uputio

¹⁴ Nakon zauzimanja Mostara zapovjedništvo 26. dalmatinske divizije navelo je da se ovakvim ispadima u širokom Brijegu »moglo progledati kroz prste s obzirom na stvarno raspoloženje naroda, ali je ovo utoliko više otežalo sprečavanje ovakvih pojava u samom Mostaru, gdje je situacija bila drugačija«. (Zbornik, IX/9, str. 152. – 153.: Politički komesar 26. dalmatinske divizije političkom komesaru 4. armije od 16. 3. 1945.)

¹⁵ Dušan Biber, ur., *Tito-Churchill. Strago tajno* (Beograd; Zagreb: Arhiv Jugoslavije; Globus, 1981.), str. 445.

¹⁶ Milan Rako, »Jedanaesta dalmatinska brigada u mostarskoj operaciji« (dalje: »Jedanaesta dalmatinska brigada«), u: *Mostarska operacija*, str. 251. – 255., 254. – 255.

¹⁷ *Mostarska operacija*, str. 29. – 63.

¹⁸ Zbornik, IV/33, str. 620. – 653., 504. – 512.

¹⁹ Zbornik, IV/33, str. 652. – 653.

²⁰ Zbornik, IV/33, str. 651., bilj. 37.



Partizanske pripreme za Mostarsku operaciju, Trebinje, 2. prosinca 1944.

Generalštabu. Tijekom svojega postojanja 8. dalmatinski korpus nije bio podređen II. armiji (kao ni I. ni III. armiji), pa je nejasno kako se njegovo izvješće moglo naći u njezinu stožeru. Jedino vojno tijelo kojem je to izvješće moglo biti proslijeđeno bio je Glavni štab Hrvatske, koji je, uz iznimku Mostarske operacije, bio neposredno nadređen 8. dalmatinskom korpusu.²¹

Uzimajući to u obzir, posve je nevjerojatno da bi izrada ovjerenoga prijepisa izvješća, koje je 8. dalmatinski korpus uputio Generalštabu, bila povjerena stožeru II. armije budući da to vojno tijelo nije imalo ni strukturne ni prostorne veze s 8. dalmatinskim korpusom. Od svojega nastanka, 1. siječnja 1945., II. je armija bila nadležna za po-

dručje središnje i južne Srbije te sjeveroistočne Bosne, a krajem veljače i početkom ožujka njezin se stožer nalazio u Tuzli,²² uslijed čega je prostorno bio posve nepovezan sa stožerom 8. dalmatinskog korpusa koji se nakon završetka Mostarske operacije krajem veljače nalazio u Kninu.²³

U skladu s tim krajnje je nejasno kako bi dokument iz Knina dospio do Tuzle, ako se uzme u obzir okolnost da je prostor između ta dva mjesta bio pod nadzorom njemačke vojske i postrojbi NDH. Komunikacija između ta dva mjesta tada se održavala posredno preko Beograda u kojem se tada nalazio Vrhovni štab (odnosno Generalštab).

Da je doista izrada ovjere-

noga prijepisa izvješća bila povjerena pripadnicima stožera II. armije, to bi značilo da je Generalštab po njegovu primitku dokument iz Beograda poslao u Tuzlu. Kako proizlazi iz komentara uredništva zbornika dokumenata VII JNA, u Beograd je u arhiv VII JNA bio vraćen samo ovjereni prijepis a izvornik izvješća ostao je nedostupan, iz čega bi proizlazilo da nije vraćen Generalštabu i nakon toga spremljen u arhiv VII JNA. Na temelju toga nužno je postaviti pitanje: čak i ako se zanemari neobjašnjivi razlog zbog kojega bi dokument iz Beograda bio proslijeđen u Tuzlu, zašto bi iz Tuzle u Beograd bio vraćen samo ovjereni prijepis bez izvornika? Što se, dakle, dogodilo s izvornikom izvješća: je li uništen ili su ga sakrile osobe iz stožera II. armije s obzirom na to da nije vraćen u Beograd?

Ta dvojba koja znatno dovodi u pitanje vjerodostojnost ovjerenoga prijepisa dokumenta još je izrazitija ako se usporedi s podacima o osobi koja je, prema komentaru uredništva zbornika dokumenta VII JNA, bila zadužena za izradu ovjerenoga prijepisa.

Kako je rečeno, u inačici iz 1970. navedeno je da je prijepis ovjerio neimenovani major (bojnik) koji je ujedno bio zamjenik načelnika stožera II. armije.

Spomenuti čin osobe koja je navodno izvršila prijepis ovog izvješća još izravnije od prethodnog argumenta, vezanog uz odnos stožera 8. dalmatinskog korpusa i II. armije, dovodi

²¹ Tijekom Mostarske operacije učinjena je iznimka od dotadašnjeg načina zapovijedanja, jer se ova akcija vodila izvan operativnog područja Glavnog štaba Hrvatske.) N. Anić, *Povijest Osmog dalmatinskog korpusa*, 215.) Nakon odlaska 8. dalmatinskog korpusa s hercegovačkog područja, Glavni štab Hrvatske ponovno je nad njim preuzeo zapovijedanje. Zbornik, V/39 (Beograd, 1979.), str. 64.: Glavni štab Hrvatske Generalštabu Jugoslavenske armije 6. 3. 1945.

²² Ljubo Vučković, »O radu štaba u dejstvima Druge armije« (dalje: »O radu štaba«), *Armije u strategijskoj koncepciji NOR i revolucije*, Vojnoizdavački i novinski centar, Beograd, 1986., str. 137. – 138.

²³ N. Anić, *Povijest Osmog dalmatinskog korpusa*, str. 242.

u pitanje autentičnost toga dokumenta jer II. armija nije imala funkciju zamjenika načelnika stožera (štaba), nego je tu dužnost obnašao načelnik operativnog odjeljenja potpukovnik Radoslav Đurić.²⁴ U skladu s tim, navedeni komentar uredništva zbornika dokumenata VII JNA, prema kojem je zamjenik načelnika stožera II. armije bio neimenovani major, djeluje posve netočno i pokazuje da pri navođenju toga podatka uredništvo nije proučilo ostale dokumente II. armije na temelju kojih je uočljivo kako je taj podatak pogrešan.

Kako proizlazi iz dva iznesena argumenta, može se zaključiti da je inačica dokumenta objavljena 1970. po kriteriju vjerodostojnosti osobe koja ga je ovjerila gotovo sigurno neautentična, odnosno naknadno konstruirana. Slijedom toga, i druga inačica ovog dokumenta, objavljena u skraćenom obliku u zborniku *Mostarska operacija* 1986., nužno je nevjerodostojna jer je rađena prema inačici teksta iz 1970.

Zato se taj dokument s obzirom na nedostupni izvornik i izrazito nevjerodostojan ovje-

Izvešće 8. dalmatinskog korpusa o Mostarskoj operaciji sadrži pet razloga od kojih svaki zasebno pobuđuje opravdanu dvojbu o njegovoj vjerodostojnosti. Napravljeno je dugo nakon rata za potrebe stvaranja poželjne slike prošlosti.

dokumenta, odnosno njegova autentičnost u odnosu na nadnevak njegova nastanka i osobe koje su navedene kao njegovi potpisnici. Radi jasnoće najprije će se obraditi pitanje nadnevaka, a zatim pitanje potpisnika.

Izvešće je datirano 25. veljače 1945., što s obzirom na osobe koje su ga potpisale, političkog komesara pukovnika Boška Šiljegovića i zapovjednika general-majora Petra Drapšina,²⁵ tekstu daje karakter neautentičnog dokumenta, odnosno naknadno kreiranog uradka za potrebe jugoslavenske historiografije.

Mogućnost da bi Drapšin potpisao bilo koji tekst zajedno sa Šiljegovićem na nadnevak naveden u izvješću i zatim ga uputio u Beograd posve je isključena, jer se Drapšin tada nalazio u Beogradu bez ikakva neposrednoga kontakta sa Šiljegovićem i ostalim članovima stožera 8. dalmatinskog kor-

pusa. Prema podacima uredništva zbornika dokumenata VII JNA, Drapšin je u Beograd stigao 22. veljače te je u njemu boravio do 4. ožujka.²⁶ Tijekom Drapšinovog boravka u Beogradu donesena je odluka o stvaranju IV. jugoslavenske armije (JA), čiji je temelj bio 8. dalmatinski korpus. Ta je odluka aktom Generalštaba JA na snagu stupila 2. ožujka, a Drapšin je na sastanku u Beogradu o njoj bio usmeno obaviješten.²⁷

Drugi razlog

Izgled uvodnoga dijela

izvešća, odnosno njegova autentičnost u odnosu na nadnevak njegova nastanka i osobe koje su navedene kao njegovi potpisnici. Radi jasnoće najprije će se obraditi pitanje nadnevaka, a zatim pitanje potpisnika.

Izvešće je datirano 25. veljače 1945., što s obzirom na osobe koje su ga potpisale, političkog komesara pukovnika Boška Šiljegovića i zapovjednika general-majora Petra Drapšina,²⁵ tekstu daje karakter neautentičnog dokumenta, odnosno naknadno kreiranog uradka za potrebe jugoslavenske historiografije.

Mogućnost da bi Drapšin potpisao bilo koji tekst zajedno sa Šiljegovićem na nadnevak naveden u izvješću i zatim ga uputio u Beograd posve je isključena, jer se Drapšin tada nalazio u Beogradu bez ikakva neposrednoga kontakta sa Šiljegovićem i ostalim članovima stožera 8. dalmatinskog kor-

²⁴ Lj. Vučković, »O radu štaba«, str. 136.

²⁵ *Zbornik*, IV/33, str. 651.

²⁶ *Zbornik*, II/15 (Beograd, 1982.), str. 216., bilj. 2.

²⁷ *Zbornik*, XI/4 (Beograd, 1975.), str. 9. – 10.: Zapovijed Generalštaba Jugoslavenske armije od 2. 3. 1945.

²⁸ Uz pitanje Drapšinovog boravišta nadnevak nastanka ovog dokumenta sporan je i iz razloga što je Vrhovni štab promijenio naziv u Generalštab 1. ožujka, odnosno tjedan dana nakon što je ovo izvješće napisano. No, s obzirom na to da je uredništvo zbornika dokumenata, koje je dokument objavilo, navelo da je riječ o ovjerenom prijepisu i da je naziv vojnog tijela kojem je izvješće upućeno dopisano naknadno, ova nelogičnost doista ima osnove da ju se smatra intervencijom osoba koje su vršile prijepis te iz toga razloga nije argument neautentičnosti ovog dokumenta. *Zbornik*, IV/33, str. 620., bilj. 2.

²⁹ *Zbornik*, IV/33, str. 651.; *Mostarska operacija*, str. 57.

dalmatinskog korpusa još izrazitije od problema nadnevka dokazuje neautentičnost teksta.

Zamjenik načelnika stožera 8. dalmatinskog korpusa bio je potpukovnik Slavko Draganić,³⁰ odnosno časnik ispod čina pukovnika.

Pogrješno označavanje čina zamjenika načelnika stožera 8. dalmatinskog korpusa kao pukovnika posebno je indikativno ako se uspoređi s prethodno iznesenim netočnim podatkom prema kojem bi zamjenik načelnika stožera II. armije imao čin majora, iz čega bi proizlazilo da su časnici nižeg vojnog tijela (korpusa u odnosu na armiju) imali više činove (pukovnik u odnosu na majora).

U skladu s tim, izvješće se s obzirom na osobe koje su označene njegovim potpisnicima, kao i njihovi činovi, može smatrati neautentičnim, odnosno naknadno konstruiranim.

Treći razlog

Temeljne faktografske pogriješke. Za ovu tematsku cjelinu karakteristična su dva primjera koji su do te mjere činjenično netočni da djeluju kao slovne pogriješke. Međutim, premda su omaške te vrste načelno uvijek moguće, u ovom su slučaju učinjene u odnosu na dvije važne



Prva partizanska tenkovska brigada na polaznom položaju za napad na Široki Brijeg

teme koje daju smisao čitavom izvješću, pa time ozbiljno kompromitiraju vjerodostojnost cijeloga dokumenta.

Prvi je primjer zbrka pri naznaci broja mostova koje su srušile protivničke postrojbe. U uvodnom dijelu teksta stoji da su srušena dva mosta »neprijatelj (...) U Čapljini, Metkoviću porušio (...) mostove preko Neretve, pa se zatim iz Metkovića povukao prema Čapljini«³¹ Dvije stranice dalje, u shematskom prikazu prve faze Mostarske operacije stoji da su srušena tri mosta: »Tok operacija odigrao se je u tri faze. Prva faza: ispad neprijatelja iz Mostara i Širokog Brijega, rušenje mostova u Metkoviću – Gabeli i Čapljini, povlačenje iz Metkovića i zadržavanje na liniji Čapljina –

Ljubuški kao i povlačenje neprijatelja na polazne položaje.«³²

Međutim, prva dva navoda (i sama po sebi međusobno proturječna) neizravno su demantirana u dijelu izvješća u kojem se detaljno opisuje prva faza te akcije. Razlog tome jest što je spomenuto rušenje samo jednoga mosta: »Nakon što je neprijatelj odbio naše jedinice i tenkove koji su bili pridodati XXIX hercegovačkoj diviziji i koji su se povukli preko mosta, uspio je zauzeti Čaplinu i sa manjim snagama produžiti za Metković, gdje je porušio most na Neretvi i zatim se povratio.«³³

Druga je pogriješka podatak iznesen prilikom opisa gubitaka postrojbi 8. dalmatinskog korpusa tijekom te akcije. Kao

³⁰ *Zbornik*, XI/4, str. 18.: Zapovijed IV. armije od 18. 3. 1945. Spomenuti Draganić prvi put se spominje kao zamjenik načelnika stožera 8. dalmatinskog korpusa u izvješću za razdoblje od početka rujna do sredine studenoga 1944. kada je imao čin majora. *Zbornik*, V/37, str. 202.: 8. dalmatinski korpus Glavnom štabu Hrvatske 12. 1. 1945. Razina površnosti jugoslavenske historiografije prema Draganićevoj ulozi najočitije se vidi po tome što je u nabranju osoba od kojih je bio sastavljen stožer 8. dalmatinskog korpusa tijekom Mostarske operacije dužnost zamjenika načelnika stožera posve zaobiđena, te su kao članovi ovog vojnog tijela navedeni zapovjednik, politički komesar, načelnik stožera i zamjenik zapovjednika, premda je iz navedene zapovijedi IV. armije od 18. ožujka 1945. neupitno da je 8. dalmatinski korpus imao dužnost zamjenika načelnika stožera i da je tu dužnost obnašao Draganić. (N. Anić, *Povijest Osmog dalmatinskog korpusa*, str. 162.; *Mostarska operacija*, str. 27.) Izostavljanje Draganića kao člana stožera 8. dalmatinskog korpusa, što je učinilo uredništvo zbornika dokumenata, kao i autori navedenih dviju citiranih publikacija, jasan su pokazatelj da jugoslavenski pisci u svom radu nisu konzultirali izvorne dokumente, čak ni one čije su prijepise objavili u vlastitim zbornicima, nego zapise upitne vjerodostojnosti nastale međusobnim prepisivanjem netočnih podataka.

³¹ *Zbornik*, IV/33, str. 620.

³² *Zbornik*, IV/33, str. 622.

³³ *Zbornik*, IV/33, str. 624.

pojašnjenje vremenskoga okvira na koje se navedeni podatci odnose stoji ova rečenica: »U ovom broju uračunati su i gubici IV splitske ud. brigade koji su uslijedili prilikom nepr. ispada i zauzimanja Ljubuškog dne 29. I 45 g.«³⁴

S obzirom na to da su protivničke postrojbe Ljubuški zauzele 28., a ne 29. siječnja i da je ta činjenica u prethodnom dijelu izvješća izričito naglašena,³⁵ krajnje je neobično da bi pogriješka ove vrste mogla biti u daljnjem dijelu teksta. Kako je za sudionike bitke pitanje broja srušenih mostova bilo od presudne važnosti, a nadnevak zauzimanja Ljubuškog tek malo ispod toga, pogriješke ove vrste dovode u pitanje vjerodostojnost dokumenata u odnosu na osobe koje su ga sastavljale i nadnevak kada je nastao.

Četvrti razlog

Podatci izostavljeni u izvješću. Ovom tematskom cjelinom obuhvaćeno je pet podataka koji su izostavljeni iz izvješća unatoč tome što su zbog važnosti po svakoj logici trebali biti navedeni.

Prvi izostavljen podatak: likvidacija franjevaca. Izostavljanje te činjenice posebno je neobično ako se uzme u obzir sadržaj izvješća u kojem se širokobriješke franjevce defini- ra kao jedne od organizatora Operacije Bura te se tvrdi da je drugoga dana bitke za Široki Brijeg iz tamošnjega franjevačkog samostana pružan oružani otpor. Zaobilaženje te teme još je nevjerovatnije ako se uzme



Štab IV. armije na Širokom Brijegu. Slijeva: Periša Grujić, komandant I. tenkovske brigade, general Petar Drapšin, komandant IV. armije, Božo Božović, komandant 26. Divizije, Vlado Sekulić, načelnik štaba I. tenkovske brigade, Boško Šiljegović, politički komesar IV. armije, Marko Vuletić (okrenut), politički komesar I. tenkovske brigade

u obzir da je Mostarska operacija i poduzeta kao reakcija na Operaciju Bura, što je u izvješću jasno naglašeno. Štoviše, uvodni dio izvješća posvećen je Operaciji Bura te prva rečenica izvješća glasi: »Neprijatelj iz sastava 369 vražje divizije, IX gorske divizije, Crne Legije i pojačanja pristiglih iz Sarajeva izvršio je 27. I ispade u pravcima: (...)«.³⁶ Nakon opisa ključnih događaja u toj akciji, na idućoj je stranici u tematskoj cjelini pod nazivom »Namjera neprijatelja« posebno istaknuta uloga franjevaca iz Širokoga Brijega, koja je opisana sljedećim riječima: »c) Izvršiti mobilizaciju i prikazati NOVJ kao vojnički slabu i nesposobnu za odbranu oslobođenih krajeva i time politički djelovati na stanovništvo. Ovo najbolje dokazuje činjenica da je ispad iz Mostara bio organiziran od ustaša i ustaških fratara iz Širokog Brijega. Prilikom ispada zvonila su zvona a po selima bacane parole "živila

ustaška sloboda" – "smrt partizanima" – "živio ustaški ustanak za oslobođenje".«³⁷

Dalje u izvješću, prilikom opisa bitke za Široki Brijeg, stoji da je 11. dalmatinska brigada iz sastava 26. dalmatinske divizije vodila borbu s neimenovanim protivničkim snagama u zgradi širokobriješkog samostana: »Na sektoru XXVI udarne divizije otpočeo je napad 7. II u 05.00 časova i to na prostoru XI udarne brigade. Napad je izvršen uz podršku artiljerije i tenkova. Jedinice ove brigade već u 08.45 časova upadaju u samostan, nakon kraće borbe zauzimaju ga. Neprijatelj je bio prisiljen da se povuče prema gradu.«³⁸

Premda se u ovom navodu nigdje ne kaže da su i franjevci sudjelovali u bitci za samostanske objekte, sama činjenica da je ta tvrdnja spomenuta u izvješću, kao i to što je u javnosti socijalističke Jugoslavije dugi niz godina bila prihvaćena činjeni-

³⁴ Zbornik, IV/33, str. 647.

³⁵ Zbornik, IV/33, str. 623.

³⁶ Zbornik, IV/33, str. 620.

³⁷ Zbornik, IV/33, str. 621.

³⁸ Zbornik, IV/33, str. 628.

ca da su franjevci iz samostana u Širokom Brijegu pružili oružani otpor postrojbama NOVJ-a te su tijekom te borbe poginuli,³⁹ dovodi u sumnju vjerodostojnost izvješća jer se iz nedorečenosti glede te okolnosti sugerira da širokobriješki franjevci ili nisu stradali nakon što su postrojbe NOVJ-a zauzele Široki Brijeg ili da zapovjedništvo 8. dalmatinskog korpusa, iz nekog nepoznatog razloga, takvu po-jedinost ne želi iznijeti u izvješću. To je još nevjerovatnije ako se uzme u obzir da su upravo u tom izvješću širokobriješki franjevci kategorički spomenuti kao jedni od organizatora Operacije Bura, zbog koje je Mostarska operacija i izvedena.

Izostavljanjem toga događaja primatelj izvješća bio je uskraćen za jedan od ključnih čimbenika Mostarske operacije, čime ono nije ispunilo svoju svrhu. Zaobilaženje teme stradanja hercegovačkih franjevaca tijekom Mostarske operacije još je nevjerovatnije ako se uzme u obzir da su osim franjevaca u Širokom Brijegu ubijeni franjevci i u drugim hercegovačkim mjestima tijekom te akcije.

S obzirom na tu okolnost, spomenuta ubojstva nisu se mogla dogoditi mimo znanja i

suprotno odluci zapovjedništva 8. dalmatinskog korpusa, odnosno osoba koje su potpisale izvješće. Izostavljanjem te teme, posebno zato što je dio ubijenih franjevaca u izvješću jasno spomenut kao suorganizator napada na NOVJ, taj dokument ima karakter teksta koji prikriva jedan od najvažnijih događaja teme koju opisuje. Zbog toga on djeluje nevjerodostojno, odnosno neautentično.

Drugi izostavljen podatak: odnos prema mjesnom pučanstvu. Ta je tema bila sastavni dio gotovo svih relevantnih izvješća postrojbi koje su sudjelovale u Mostarskoj operaciji jer je odražavala pitanje stege pripadnika NOVJ-a. Zato je dobila veliku pozornost i u planovima za napad, ali i u izvješćima u kojima je opisivan pojedini dio te akcije. Međutim, u ovom izvješću nije spomenuta, što dovodi u pitanje njegovu vjerodostojnost.

Treći izostavljen podatak: gubitci 4. dalmatinske brigade tijekom Operacije Bura i istraga zapovjedništva 8. dalmatinskog korpusa o tome. U izvješću je u uvodnom dijelu navedeno područje koje su zauzele njemačka vojska i postrojbe NDH u Operaciji Bura, pri čemu je

naglašeno da je glavninu udara na sebe primila 4. dalmatinska brigada, koju je »neprijatelj uspio pocijepati«.⁴⁰ Tom formulacijom u izvješću se faktički prikrila činjenica da je brigada doživjela teške gubitke zbog kojih nije sudjelovala u bitci za Široki Brijeg.⁴¹ Međutim, osim izostavljanja te činjenice, u izvješću nije iznesena struktura gubitaka te brigade (30 mrtvih, 40 ranjenih i 276 nestalih),⁴² iz koje je nedvojbeno proizlazilo da se u brigadi pojavilo masovno dezerterstvo,⁴³ o čemu je stožer 8. dalmatinskog korpusa zapovjedio istragu. Rezultati istrage nikada nisu objavljeni⁴⁴ jer se nisu uklapali u poželjnu sliku prošlosti. No bili su dostupni u internoj komunikaciji te je krajnje neobično da zbog svoje važnosti nisu spomenuti u izvješću. Zbog izostavljanja toga važnog čimbenika u opisu Mostarske operacije, taj tekst nema karakter povjerljivog teksta pisanog radi informiranja nadređenog tijela, nego promidžbenog uradka koji je trebao prezentirati uljepšanu sliku događaja koji su bili nepovoljni po karakter NOVJ-a.

Četvrti izostavljen podatak: pitanje britanske pomoći u zrakoplovstvu i logistici tijekom

³⁹ N. Anić, *Povijest Osmog dalmatinskog korpusa*, str. 220. – 221.; M. Rako, »Jedanaesta dalmatinska brigada«, str. 251. – 255.

⁴⁰ *Zbornik*, IV/33, str. 623.

⁴¹ Tijekom dvodnevne bitke za Široki Brijeg 4. dalmatinska brigada imala je ulogu korpusne pričuve te nije sudjelovala u borbama. *Zbornik*, IV/33, str. 545., 577. – 578.; 9. dalmatinska divizija 8. dalmatinskom korpusu 21. i 22. 2. 1945.

⁴² M. Šalov, »Četvrta brigada«, str. 180.

⁴³ *Partizanska i komunistička represija*, str. 379., 387.; Zapisnik Opunomoćstva III. odsjeka OZN-e za oblast 8. dalmatinskog korpusa od 1. i 2. 3. 1945.

⁴⁴ Okolnost da rezultati istrage nisu objavljeni navelo je uredništvo toma 26 sabranih djela Josipa Broza Tita: »Povodom ove Titove zamjerke Štab 8. udarnog korpusa NOVJ je sproveo istragu. Međutim, nisu pronađeni pismeni tragovi te istrage, ali se iz drugih dokumenata vidi da je neprijatelj mogao da preduzme ovaj iznenadni napad na 4. splitsku brigadu 9. divizije zbog ležernosti njenih štabova, nedovoljnog obezbjeđenja i nebudnosti jedinica.« Josip Broz Tito, *Sabrana djela*, tom 26 (Beograd: Izdavački centar Komunist, 1988.), str. 155., bilj. 163.

⁴⁵ Dušan Biber, ur., *Tito-Churchill. Strogo tajno* (Beograd; Zagreb: Arhiv Jugoslavije; Globus, 1981.), str. 446.: Ministar rezident u Caserti Foreign Officeu 9. 2. 1945.

⁴⁶ *Tito-Churchill*, 440.: Fitzroy Maclean Foreign Officeu 29. 1. 1945.; *Isto*, str. 450.: Zapisnik britansko-sovjetskog sastanka od 9. 2. 1945.



Istraživanje minskih polja nakon osvajanja Širokog Brijega

Mostarske operacije. Zaobilaženje te teme u izvješću djeluje krajnje neobično, pogotovo ako se uzme u obzir razina britanske pomoći NOVJ-u i okolnost da je ona poslana u uvjetima kada su odnosi Velike Britanije i vodstva NOVJ-a bili iznimno zategnuti s obzirom na to da se jugoslavenska strana nije pridržavala sporazuma od 17. siječnja 1945., kojim se britanskom vojnom predstavništvu omogućilo da koriste Split i druga pomorska mjesta pod nadzorom NOVJ-a kao svoja središta.⁴⁵ Osim toga neposrednoga vojnog pitanja, britansko-jugoslavenski odnosi bili su opterećeni i brojnim političkim pitanjima, jer je s britanske strane postojao strah da bi jugoslavenske vlasti prije završetka rata mogle pokušati osnovati zajedničku državu s Bugarskom ili pripojiti područja koja su iz britanskog kuta gledanja bila sastavni dio teritorija Austrije i Italije.⁴⁶

Britanska pomoć NOVJ-u nije bila samorazumljiva i upravo zato što je bila izuzetno važ-

na ona je u izvješću ove vrste trebala biti barem spomenuta, ako ne i podrobnije raščlanjena. Međutim, čak i ako se pođe od pretpostavke da zapovjedništvo 8. dalmatinskog korpusa u izvješću ove vrste nije raščlanjivalo britansku pomoć u logistici, nego je toj temi eventualno posvetilo zasebno izvješće, posve je nevjerojatno da je iz toga teksta u cijelosti izostavljeno sudjelovanje britanskog zrakoplovstva tijekom Mostarske operacije.

Ta je okolnost još nevjerojatnija ako se uzme u obzir da su u Mostarskoj operaciji djelatno sudjelovale tri skupine britanskog zrakoplovstva iz postrojbe Balcan Air Force (BAF), koje su polijetale iz dva pravca, s otoka Visa i s uzletišta Falconara kraj Ancone.⁴⁷ Britansko zrakoplovstvo nije sudjelovalo samo u borbenim zadacima, nego je bila zaduženo i za izviđanje terena prije bitke,⁴⁸ što je značilo da je u planiranju napadnih akcija 8. dalmatinski korpus koristio te podatke, iz čega se

podrazumijeva da je između britanske i jugoslavenske strane u toj akciji morala postojati redovita komunikacija.⁴⁹ Međutim, ni jedno od tih pitanja u izvješću nije ni spomenuto, čime se stječe pogrešan dojam da britanske pomoći NOVJ-u u Mostarskoj operaciji nije bilo.

Peti izostavljen podatak: broj nestalih, odnosno bjegunaca u popisu gubitaka. U izvješću je naveden popis gubitaka iz redova NOVJ-a i na strani »neprijatelja«, odnosno njemačke vojske i postrojbi NDH, iz koje ga proizlazi da tijekom Mostarske operacije nije dezertirala nijedna osoba ni na jednoj od dviju sukobljenih strana, jer je, navodno, NOVJ imala 450 mrtvih i 1.417 ranjenih boraca, a protivnička strana 3.716 mrtvih i 1.044 ranjena borca.⁵⁰ Opisani omjer gubitaka djeluje krajnje nevjerođostojno, jer je gotovo nevjerođatno da u bitci takva karaktera nije dezertirao nijedan od sudionika dugotrajnih i iscrpljujućih borbi koje su trajale točno tri tjedna (27. siječnja – 16. veljače).

Opisani omjer gubitaka i teoretski je nemoguć s obzirom na to da su u gubitke NOVJ-a uračunati i gubitci 4. dalmatinske brigade tijekom Operacije Bura,⁵¹ koja je uz 30 mrtvih i 40 ranjenih imala i 276 nestalih pripadnika.⁵² Ti podatci nisu bili nepoznanica zapovjedništvu 8. dalmatinskog korpusa, jer je o njima, kako je rečeno, bila provedena istraga.⁵³ Prema tome, posve je nedvojbeno da je u razdoblju Mostarske ope-

⁴⁷ Predrag Pejčić, »Dejstvo avijacije u mostarskoj operaciji«, u: *Mostarska operacija*, str. 402.

⁴⁸ P. Pejčić, »Dejstvo avijacije«, str. 403.

⁴⁹ P. Pejčić, »Dejstvo avijacije«, str. 410. – 411.

⁵⁰ *Zbornik*, IV/33, str. 646., str. 647.

⁵¹ *Zbornik*, IV/33, str. 647.

⁵² M. Šalov, »Četvrta brigada«, str. 180.

⁵³ J. Broz Tito, *Sabrana djela*, tom 26, str. 155., bilj. 163.

racije samo na strani NOVJ-a bilo 276 nestalih vojnika (odnosno dezertera) i da je stožer 8. dalmatinskog korpusa s time bio upoznat.⁵⁴ Izostavljanje nestalih (odnosno dezertera) iz strukture gubitaka u tom popisu značilo bi da je stožer 8. dalmatinskog korpusa iz nepoznatog razloga prikrivao taj podatak, za što nema logičnoga objašnjenja (jer je neovisno o pitanju dezerterstva sa sebe pokušao skinuti odgovornost zato što ga je Operacija Bura iznenadila),⁵⁵ ili da on nije bio autor toga teksta (zato što bi u suprotnom slučaju ti podatci bili navedeni).

Može se zaključiti da svaki od pet izostavljenih podataka dovodi u pitanje vjerodostojnost teksta, a svi ti podatci promatrani zajedno pokazuju da dokument ni na koji način nisu mogle napisati osobe koje su potpisane.

Peti razlog

Neutemeljeni zaključci. Pod tim se terminom podrazumijevaju dvije raščlambe navedene u izvješću koje ne samo da nisu imale uporište u činjenicama, nego su podacima i kontekstom iznesenim u ovom tekstu jasno demantirane.

Prva od njih glasi: »Vojno-

obavještajna služba dobro je funkcionisala. Podaci koji su bili prikupljeni prije Mostarske operacije u mnogome su se podudarali sa stvarnim nađenim stanjem kod neprijatelja.«⁵⁶

Navedeni zaključak može se smatrati posve neutemeljenim s obzirom na to da je i sama Mostarska operacija uslijedila kao reakcija na Operaciju Bura, kojom su postrojbe 9. dalmatinske divizije potisnute s dijela područja što su ga nadzirale. U skladu s tim, očito je da su i stožer te divizije i stožer 8. dalmatinskog korpusa bili posve iznenađeni tom vojnom akcijom, zbog čega im je iz Vrhovnog štaba upućena kritika zbog »nebudnosti«,⁵⁷

što je za posljedicu imalo spomenutu istragu zapovjedništva 8. dalmatinskog korpusa o tim događajima. Međutim, uz neodgovarajuću reakciju vezanu uz početak Operacije Bura, stožeri 9. dalmatinske divizije i 8. dalmatinskog korpusa nisu kvalitetno reagirali ni tijekom njezina trajanja, jer su pogrešno procijenili protivničke namjere te su na pravcu Široki Brijeg – Posušje – Imotski ostavili cjelokupnu 2. dalmatinsku brigadu iz 9. dalmatinske divizije,⁵⁸ premda protivničke snage na tom pravcu nisu imale dovoljno snage za napad. Neutemeljenost toga zaključka vezanog uz Operaciju Bura najočitija je u komentaru iznesenom u ratnoj monografiji



Jedinice 8. dalmatinskog korpusa za vrijeme mimohoda u osvojenu Mostaru

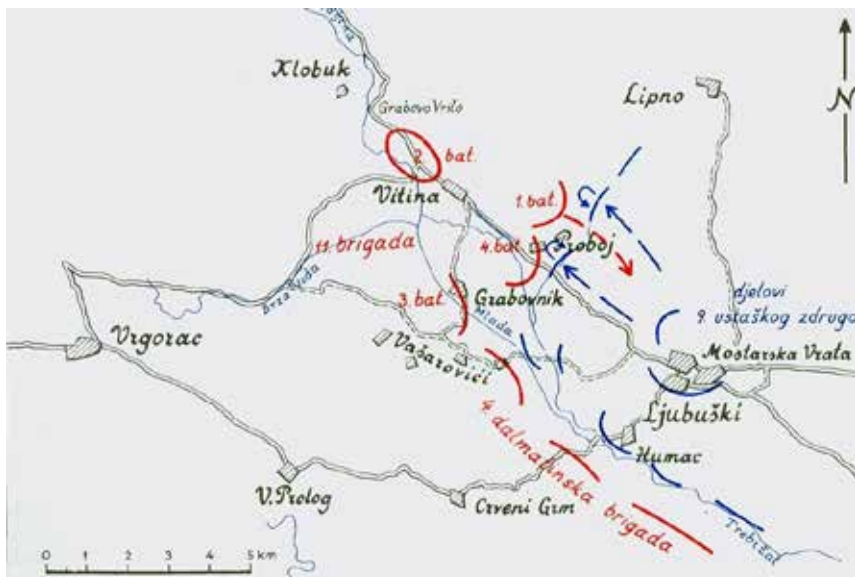
⁵⁴ Osim na strani NOVJ-a dezerterstva je bilo i u postrojbama od kojih je bila sastavljena posada u Širokom Brijegu, no o njima, teoretski promatrano, stožer 8. dalmatinskog korpusa možda nije znao. Prema njemačkim onodobnim izvorima, posada u Širokom Brijegu samo je na pravcu Knešpolja u razdoblju 5. – 9. veljače imala 65 mrtvih, 251 ranjenog i 305 nestalih vojnika. *Zbornik*, IV/33, str. 630., bilj. 14.

⁵⁵ U komentaru uredništva toma 26 sabranih djela Josipa Broza Tita navedeno je kako je spomenuta istraga upravo i pokrenuta jer je zapovjednik NOVJ-a Josip Broz Tito 8. dalmatinskom korpusu zamjerio »nebudnost«. Dokument u kojem Tito kritizira stožer 8. dalmatinskog korpusa po ovom kriteriju objavljen je u dva zbornika dokumenata: J. Broz Tito, *Sabrana djela*, tom 26, str. 46.; *Zbornik* II/15, (Beograd, 1982.), str. 142.

⁵⁶ *Zbornik*, IV/33, str. 650.

⁵⁷ J. Broz Tito, *Sabrana djela*, tom 26, str. 46.; *Zbornik* II/15, str. 142.: Tito 8. dalmatinskom korpusu 30. 1. 1945.

⁵⁸ Ovu pogrešnu procjenu autori izvješća pokušali su prikriti netočnom tvrdnjom prema kojoj je 2. dalmatinska brigada na ovom pravcu tijekom Operacije Bura »za cijelo vrijeme vodila borbe sa neprijateljem koji je ispadao u pravcu njezinih položaja a povremeno i sama ugrožavala Široki Brijeg«. (*Zbornik*, IV/33, str. 624.) Da je ova tvrdnja bila točna, u tom bi slučaju u ovom izvješću ili barem u monografiji 2. dalmatinske brigade bili navedeni gubitci ove postrojbe u toj bitci, kao i procjena gubitaka protivničke strane, što nije učinjeno. Zbog toga se ova tvrdnja može smatrati posve neutemeljenom.



4. dalmatinske brigade, koji je školski primjer situacije u kojoj obavještajna služba dobro djeluje. U tekstu je o pripremi Operacije Bura napisano: »Mora se priznati da je neprijateljski plan Unternehmen »Bora« (pothvat »Bura«) bio znalački i lukavo sačinjen. Očigledno je neprijatelj raspolažao sa izvršnim obavještajnim podacima o slabosti lijevog krila 4. splitske brigade koja je imala samo jedan bataljon daleko isturen na zapadnom rubom Mostarskog blata. Isto tako je neprijatelj znao da na ovom sektoru nema nikakvih rezervi kojima bi se moglo intervenirati.«⁵⁹

Međutim, čak i ako se reakcija vojne obavještajne službe 8. dalmatinskog korpusa vezana

uz tu akciju zanemari, zaključak prema kojem je ona dobro funkcionirala može se smatrati neutemeljenim zbog prikupljenih podataka o posadi u Širokom Brijegu. U zadnjem dijelu izvješća stoji da se u prilogu teksta nalazi »5 skica, direktiva br. 1, zapovjest za napad na Široki Brijeg i zapovjest za napad na Mostar«,⁶⁰ što upućuje na to da su ti dokumenti priloženi kao potvrda zaključka s obzirom na to da su u svojem sadržaju imali procjenu vojne obavještajne službe 8. dalmatinskog korpusa o protivničkim posadama u tim mjestima. Primjerice, u prilogu zapovijedi 8. dalmatinskog korpusa za napad na Široki Brijeg naveden je prilog s nazivima protivničkih postrojbi na po-

dručju Širokog Brijega, Mostara i Nevesinja 4. veljače.⁶¹ Prema tome, navedeni zaključak o kvalitetnom radu vojne obavještajne službe 8. dalmatinskog korpusa mogao se odnositi samo na te dokumente.⁶²

Uvid u prilog zapovijedi 8. dalmatinskog korpusa za napad na Široki Brijeg od 4. veljače daje posve suprotan zaključak od onoga u izvješću jer je iz njega očito da je toga dana vojna obavještajna služba dala ne samo činjenično netočne nego i konceptijski neuporabljive podatke. U analiziranom prilogu na dva mjesta naglašena je nazočnost 2. bojne 2. gorske pukovnije 2. gorskog zdruga premda su se ondje tada nalazile, prema navodu uredništva zbornika, 1. bojna i 3. bojna te pukovnije.⁶³ Uz to, u izvješću je navedena nazočnost 1. i 3. bojne 370. pukovnije 369. divizije⁶⁴ premda se ondje tada nalazila samo 3. bojna, a 1. bojna stigla je iz Konjica idućega dana, 5. veljače.⁶⁵ Netočan je i podatak o nazočnosti 2. i 3. bojne IX. ustaškog zdruga⁶⁶, jer su se one tada nalazile u Ljubuškom a u Široki Brijeg stigle su dan poslije, 5. veljače.⁶⁷ No, čak i ako se zanemare ti faktografski podatci, procjena protivničkih snaga koju je sastavila vojna obavještajna služba 8. dalma-

⁵⁹ M. Šalov, »Četvrta brigada«, str. 167.

⁶⁰ Zbornik, IV/33, str. 651.

⁶¹ Zbornik, IV/33, str. 123. – 125.

⁶² Pri raščlambi ovog pitanja zasebna tema jest nekvalitetan rad uredništva zbornika dokumenata koji je u bilješku kao objašnjenje za dio izvješća u kojem se spominju podatci »iz priloženog vojno-obavještajnog izvještaja« naveo dokument broj 28, premda se pod tim brojem nalazi izvješće 23. divizije 14. korpusa o događajima na području Brčko – Gračanica – Ozren, što s ovom temom nema nikakve veze. Jedini razuman zaključak u ovom slučaju je taj da je uredništvo pogriješilo pri pokušaju da kao izvor navede zapovijed 8. dalmatinskog korpusa za napad na Široki Brijeg, datiran istoga dana kad i spomenuto izvješće 23. divizije (4. veljače), koja je objavljena kao dokument broj 25. Zbornik, IV/33, str. 119. – 125., 131. – 144., 620.

⁶³ Zbornik, IV/33, str. 123., bilj. 19 i 22.

⁶⁴ Zbornik, IV/33, str. 123.

⁶⁵ Zbornik, IV/33, str. 630., bilj. 14.

⁶⁶ Zbornik, IV/33, str. 123.

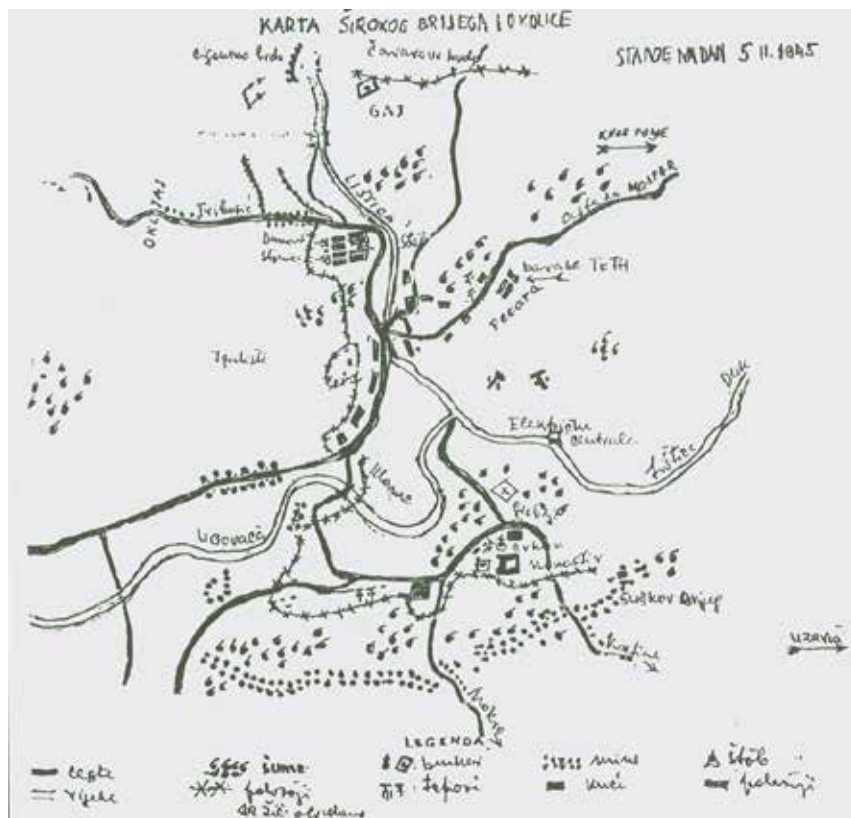
⁶⁷ Zbornik, IV/33, str. 630., bilj. 14.

tinskog korpusa može se smatrati posve neuporabljivom pri planiranju napada na Široki Brijeg, jer je u njoj naveden sastav posade u Nevesinju a izostavljen sastav posade u Čitluku, Ljubuškom i Konjicu,⁶⁸ odakle su do početka napada na Široki Brijeg tamošnjoj posadi stigla pojačanja.⁶⁹ Izostavljanje protivničke posade u Čitluku i Ljubuškom dodatno je nelogično ako se uzme u obzir da su postrojbe NOVJ-a zauzele ta mjesta 5. veljače,⁷⁰ odnosno dan nakon nastanka teksta, što znači da su ona prilikom planiranja napada na Široki Brijeg bila protivnička uporišta o kojima je trebalo voditi računa. Zato je očito da vojna obavještajna služba 8. dalmatinskog korpusa u pitanju planiranja napada na Široki Brijeg nije obavila kvalitetan posao, što je s distance od dvadesetak dana nakon njegova zauzimanja bilo sasvim jasno. Slijedom toga, spomenuti zaključak djeluje nevjerodostojno, a izvješće zbog njega neautentično.

Drugi neutemeljen zaključak također je u završnom dijelu izvješća i odnosi se na kvalitetu postrojbi 8. dalmatinskog korpusa koje su sudjelovale u toj akciji. Oblikovan je bez iznošenja konkretnih podataka koji bi ga potvrdili i glasi: »U svim borbama u bitci kod Mostara došla je do punog izražaja izdržljivost, hrabrost, požrtvovanost i visoki moral naših boraca i rukovodilaca. Sve jedinice izvršile su svoj zadatak i podjednako su se istakle.«⁷¹

Ovaj je navod očito netočan ako se uspoređi s prethodno analiziranim slučajem 4. dalmatinske brigade tijekom Operacije Bura. Međutim, čak i ako se uloga 4. dalmatinske brigade sasvim zanemari, navedeni zaključak posve je neodrživ, što je vidljivo na primjeru 2. dalmatinske brigade. Na operativnom području te postrojbe borbeni skupina iz pravca Mostara probila je obruč 9. i 26. dalmatinske divizije oko Širokoga Brijega i pojačala tamošnju posadu, čime je produžila trajanje te bitke za još jedan dan.⁷² Tim propustom poremećeni su prvotni planovi 8. dalmatinskog korpusa o što bržem zauzimanju Širokoga Brijega kao preduvjetu za brzo zauzimanje Mostara,

za što je u konkretnom slučaju bila odgovorna 2. dalmatinska brigada. Također, istu je postrojbu u noći s 9./10. veljače (odnosno nakon zauzimanja Širokoga Brijega) iznenadila manja protivnička postrojba te je u tom napadu pretrpjela teške gubitke (55 mrtvih i 70 ranjenih),⁷³ zbog čega nije bila određena za sudjelovanje u napadu na Mostar, odnosno imala je ulogu korpusne pričuve.⁷⁴ Gubitci pretrpljeni nakon što je glavnina protivničkih snaga bila potisnuta pokazali su lošu pripremu te postrojbe koja je dopustila da joj protivnička strana nanese gubitke u uvjetima koji se mogu smatrati povoljnima. Uz to je ozbiljan propust napravila i 9. dalmatinska divizija kao



⁶⁸ Zbornik, IV/33, str. 123. – 125.

⁶⁹ Zbornik, IV/33, str. 630., bilj. 14.

⁷⁰ Zbornik, IV/33, str. 627.

⁷¹ Zbornik, IV/33, str. 650.

⁷² Branko Forlić, »Brigada u mostarskoj operaciji«, u: *Mostarska operacija*, str. 153. – 154.

⁷³ B. Forlić, »Brigada u mostarskoj operaciji«, str. 154. – 155.

⁷⁴ Zbornik, IV/33, str. 545.: 9. dalmatinska divizija 8. dalmatinskog korpusa 21. 2. 1945.

cjelina jer nije izvršila predviđen plan 8. dalmatinskog korpusa o zaustavljanju protivničkih snaga na prostoru Drežnice,⁷⁵ čime bi se onemogućilo njihov odlazak u pravcu Konjica i pojačavanje tamošnje posade.

Početak ožujka na internom sastanku dijela stožera 8. dalmatinskog korpusa borbena aktivnost 9. dalmatinske divizije ocijenjena je iznimno nepovoljno, za razliku od 26. dalmatinske divizije, koja u tom kontekstu nije navedena. U skladu s tim, zaključak prema kojem su »sve jedinice izvršile (...) svoj zadatak i podjednako su se istakle« očit je netočan, čime i cjelokupno izvješće koje završava takvim zapisom djeluje nevjerodostojno, odnosno neautentično.

Zaključak

Mostarska je operacija u jugoslavenskoj historiografiji isticana kao primjer uspješne vojne akcije i kao dokaz snage 8. dalmatinskog korpusa, čije su postrojbe u njoj sudjelovale. Ključan izvor za njezin prikaz do sada je bilo izvješće 8. dalmatinskog korpusa Generalštabu jugoslavenske armije od 25. veljače 1945.

Taj je dokument objavljen u zborniku dokumenata Vojnoistorijskog instituta Jugoslavenske narodne armije (VII JNA) 1970., odakle je u zborniku radova *Mostarska operacija* iz 1986. prepisan u skraćenom obliku. Dokument se može smatrati neautentičnim, odnosno naknadno konstruiranim zbog pet razloga od kojih svaki zasebno znatno pobuđuje opravdanu dvojbu u njegovu



Malo poviše mosta Hasana Brkića u Mostaru, na kraju Donje mahale, jugokomunisti su ubili sedam hercegovačkih franjevaca

vjerodostojnost.

Prvi i ključni razlog nepostojanje je izvornika, umjesto kojega je kao izvor naveden ovjereni prijepis nastao u stožeru (štabu) II. armije. Osim što je mogućnost da bi izvješće 8. dalmatinskog korpusa upućeno Generalštabu bilo upućeno II. armiji već sama po sebi krajnje sporna, takav razvoj događaja dodatno je isključen jer je kao osoba koja je ovjerala prijepis naveden zamjenik načelnika stožera II. armije u činu majora, odnosno funkcija koja nije postojala, jer II. armija nije imala zamjenika načelnika stožera nego je tu dužnost obnašao načelnik operativnog odjela u činu potpukovnika. Drugi razlog vezan je uz zadnji dio dokumenta, odnosno uz osobe koje su ga potpisale. Izvješće je navodno nastalo 25. veljače, a kao potpisnici navedene su osobe koje se u tom trenutku nisu nalazile na istome mjestu (Petar Drapšin i Boško Šiljegović). Vezano uz potpisnike, spornim se može smatrati i treća (nepotpisana) osoba za koju je navedeno da je pukovnik i da obnaša duž-

nost zamjenika načelnika stožera premda je Slavko Draganić, koji je u 8. dalmatinskom korpusu obnašao tu dužnost, imao čin potpukovnika.

Treći su razlog dvije temeljne faktografske pogreške u kojima su ispušteni podatci izneseni u drugom dijelu teksta. Četvrtim razlogom mogu se smatrati izostavljeni događaji iz izvješća, zbog kojih je izvješće uskraćeno za strukturalno relevantne podatke, čime je dovedena u pitanje njegova osnovna funkcija, a peti su razlog neutemeljeni zaključci u završnom dijelu bez činjeničnoga uporišta u prethodnom dijelu teksta.

Zbog svih tih razloga obje inačice dokumenta djeluju krajnje nevjerodostojno te upućuju na zaključak da su nastale dugo vremena nakon završetka rata za potrebe stvaranja poželjne slike prošlosti koja sa stvarnim stanjem stvari u razdoblju na koje se odnosi nije imala gotovo nikakve veze.

Časopis za suvremenu povijest, 1, Zagreb, 2018., str. 143. – 141. ✍

⁷⁵ Zadaća 9. dalmatinske divizije bila je »odsijecanje mostarskog garnizona od zaleđa, na liniji Raštani – Drežnica«. U tome nije uspjela, jer se »neprijatelj (...) uspio izvući«. *Zbornik*, IV/33, str. 544. – 548.: 9. dalmatinska divizija 8. dalmatinskom korpusu 21. 2. 1945.

Dekret pape Urbana VIII.

U skladu s dekretom pape Urbana VIII. i uredbom II. vat. sabora izjavljujemo da ne želimo preteći sud Crkve kome se potpuno podvrgavamo. Riječi »mučenik«, »mučeništvo«, »čudesa« i slično imaju u ovom glasilu samo vrijednost ljudskog svjedočenja.

STOPAMA POBIJENIH

glasilo Vicepostulature postupka mučeništva
»Fra Leo Petrović i 65 subraće«, XIII, 1 (22),
Široki Brijeg, 2019. , siječanj – srpanj, 2019.

Glavni i odgovorni urednik:
fra Miljenko Stojić, vicepostulator

Lektura i korektura:
Zdenka Leženić

Adresa:
Kard. Stepičca 14, 88220 Široki Brijeg
Avenija G. Šuška 2, 10040 Zagreb

Veza:
tel.: +387 39 700-325
faks: +387 39 702-936
e-pošta: mostar@pobijeni.info
internet: www.pobijeni.info

Grafički prijelom i tisak:
FRAM-ZIRAL, Mostar

Glasilo izlazi polugodišnje:
siječanj i srpanj

Stare brojeve, osim ovoga posljednjeg, možete u pdf obliku preuzeti sa stranica portala pobijeni.info u poglavlju Izdavaštvo.

Cijena pojedinog primjerka:
3 KM; 12 KN; 3,75 EUR; 4,25 CHF;
6,50 USD; 6,50 CAD

Godišnja pretplata (s poštarinom):
BiH 7,5 KM; RH 33 KN; EU 7,5 EUR;
CH 8,50 CHF; SAD 13 USD; Canada 13 CAD

Slanje pretplate, dobrovoljnih priloga...:

a) poštanskom uputnicom
b) UniCredit Bank d.d. Mostar;
Korisnik: Hercegovačka franjevačka
provincija;

Svrha: prilog Vicepostulaturi
žiro-račun: 3381602276649744
devizni račun:
IBAN: BA393381604876650839
SWIFT: UNCRBA22

ISSN: 1840-3808

RIJEČ UREDNIKA

fra Miljenko Stojić



Dragi čitatelji!

Pred nama je još jedan broj našega glasila Stopama pobijenih. Stvaran je kao i prošlih godina, ustrajnim prikupljanjem svjedočanstava i dokumenata s raznih strana. Hvala Bogu, dosta se toga prikupilo, iako ništa nije previše. Trenutačno smo, mogli bismo reći, gotovo iscrpili sve te izvore. Ali Bog uvijek providi tako da ćemo u sljedećem broju, čvrsto vjerujem, moći objaviti nova postignuća na tom području. Trebamo samo provjeriti još neke činjenice.

Okolnosti u kojima živimo takve su kakve jesu. Nikada ne ćemo postići da budu baš onakve kakve bismo željeli imati. Neprestana je to borba i tako će i ostati. Važno je samo da smo razmišljali kako treba i nakon toga dali sve od sebe. Međutim, pitanje je jesmo li zaista bili takvi? Dogodi nam se da stvari gledamo samo kroz naočale svoje korisnosti ili kroz subjektivne naočale, a ne kroz one objektivne, koliko to koristi zajednici čiji sam član. Kad bismo znali tako postupati, mnogo toga bi oko nas bilo drukčije. Nema nam druge nego neprestano učiti mudrost življenja. Govore nam to svi naši mučenici kroz povijest. Nisu oni bili pojedinci koji su se borili za neke svoje osobne probitke, nego članovi zajednice koji su s njom živjeli i za nju dali život. Zbog toga ih se danas sjećamo i zbog toga ne će biti zaboravljeni. Svaki novi naraštaj, naime, treba svjetlo koje će ga voditi kroz život.

Da su pobijeni hercegovački franjevci zaista bili pravo to svjetlo, govore nam

mnoga svjedočenja. Neka od njih donosimo i u ovom broju glasila. Zanimljiva su, kao i sva druga koja smo do sada objavili. Pokazuju da se može sve učiniti ako se otvorimo svome Bogu i njegovu snagu prizovemo u svoj život. Pozivamo sve one koji su po zagovoru hercegovačkih pobijenih franjevaca doživjeli neku milost da nam se jave tako da njihovim svjedočenjem možemo obogatiti i druge. Smisao Božjega dara uvijek je u dijeljenju, a ne u sebičnu čuvanju samo za sebe.

Dok razmišljamo o svemu ovomu, zacijelo bismo se trebali upitati i koliko se borimo za svoju domovinu? Ona je naš okvir za postojanje na ovoj krhkoj zemlji i ne možemo dići ruke od nje, moramo joj pomagati. Najprije se trebamo početi moliti na tu nakanu da bismo nakon toga, u skladu s Božjim nadahnućem, počeli djelovati. Trebamo ju imati jer inače ne ćemo o svemu ovomu moći govoriti, kao što je to bilo u jugokomunizmu. Obvezuju nas na to svi pobijeni, ne samo naši fratri. Previše ih je zaista bilo kroz protekla vremena. Sada nam trebaju svijetliti kao uzor u izgrađivanju života dostojnoga za življenje.

Nadamo se da će kroz ovakve ili slične naočale početi gledati život i oni koji trenutno ne vide sreću u domovini pa odlaze diljem svijeta. Ne bude li nas na našim prostorima, nestat će nas i možda će samo povijest pisati o nama.

Glavu gore i neka nam je svima
mir i dobro!

IZ SADRŽAJA

Iz ljetopisa	4	Odjek u umjetnosti	45
Istraživanja	9	Nagradni natječaj	48
Stratišta	23	Podsjetnik	51
Pobijeni	26	Suočavanje s prošlošću	53
Glas o mučeništvu	37	Razgovor	54
Glas o znakovima	39	Podlistak	57